

Ona Tili Va Tarix O'rtasida Mustahkam Bog'liqlikning Ta'limdagi Ahamiyati

Hamdullayeva Mahliyo¹, Kurbanov Elbek Elmurodovich²

Annotatsiya: Ushbu maqolada muammoli ta'lim texnologiyalarining o'ziga xos xususiyatlari, o'quv mashg'ulotlari jarayonida ulardan foydalanish, ayniqsa, ona tili darslarida qo'llashning afzalliklari haqida ma'lumot beriladi.

Kalit so'zlar: ta'lim, texnologiya, rivojlantiruvchi ta'lim, muammo, muammoli ta'lim, muammoli o'qitish, muammoli vaziyat, muammoli izlanuvchanlik.

Kirish

Mamlakatimizning bugungi kundagi ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish tamoyillari ma'naviy salohiyatimizni va iqtisodiy qudratimizni yanada oshirish, o'quvchi-yoshlarimizning bilim va salohiyatlarini jahon andozalari darajasiga ko'tarishni taqozo etmoqda. Bu esa, o'z navbatida, ta'lim-tarbiya jarayonini zamon talabi darajasida tashkil etish va yangi ta'lim texnologiyalarini dars jarayoniga tatbiq etishni talab etadi. Bilamizki, o'quvchilar ta'lim muassasalarida fanlar bo'yicha bilim, ko'nikma va malakalarga ega bo'lish bilan birgalikda, o'z fikrini boshqalarga tushuntira olish va boshqalarni tushuna olish, munozaraga kirishish, ya'ni bilim, ko'nikma va malakalardan kundalik hayotiy vaziyatlarda foydalana olishlari zarur. Bunda esa, ona tili fanining o'rni beqiyos. Umumta'lim maktablarida ona tili fanini o'qitishning bosh maqsadi – o'z fikrini og'zaki va yozma tarzda to'g'ri va ravon bayon qiladigan, kitobxonlik madaniyati shakllangan, mustaqil va ijodiy fikrlay oladigan, o'z g'alar fikrini angelaydigan — muloqot va nutq madaniyati rivojlangan shaxsni kamol toptirishdan iborat bo'lsa, asosiy vazifasi o'quvchi shaxsini fikrlashga, o'z g'alar fikrini anglashga, o'z fikrini og'zaki hamda yozma shaklda savodli bayon qila olishga qaratilgan nutqiy kompetensiyani rivojlantirish, o'quvchilarda grammatikaga oid o'zlashtiriladigan bilimlarni (fonetika, leksikologiya, so'zning tarkibi, so'z yasalishi, morfologiya, sintaksis, yozuv va imlo, tinish belgilari, nutq uslublari, stilistikaga oid tushunchalarni) rivojlantirish hamda ona tilining keng imkoniyatlaridan unumli foydalangan holda to'g'ri va ravon bayon eta olishni rivojlantirishga qaratilgan lingvistik kompetensiyalarni shakllantirishdan iborat. Buning uchun, avvalo, o'qituvchi o'z fani bo'yicha chuqur bilimga ega bo'lishi, ilg'or zamonaviy o'qitish usullaridan muntazam xabardor bo'lib borishi hamda o'quv mashg'ulotlari jarayonida ulardan samarali foydalanish yo'llarini kashf eta olishi lozim. Shundagina o'qitish sifati ham, o'quvchilarning fanni o'zlashtirish darajasi ham kutilgan darajada yuqori bo'ladi.

Ona tili va tarix o'rtasidagi mustahkam bog'liqlik ta'lim jarayonida muhim ahamiyatga ega, chunki bu ikki soha insoniyatning fikrini, dunyoqarashini shakllantirishda asosiy vosita bo'ladi. Ona tili tarixiy voqealarni, madaniyatlarni, milliy qadriyatlarini ifodalashda va kelajakka uzatishda katta rol o'ynaydi. Tarix va til o'rtasidagi bog'liqlik nafaqat ilmiy, balki ma'naviy va madaniy jihatdan ham muhimdir. Ona tilining tarixiy jarayonlar bilan bog'liq o'rganilishi nafaqat milliy merosni saqlashga, balki o'z xalqining tarixini, an'analari va qadriyatlarini anglashga yordam beradi.

Metodologiya

Ona tili insonning tafakkurini shakllantiruvchi, uning ma'naviy olamini boyituvchi asosiy vosita hisoblanadi. Til nafaqat aloqa vositasi, balki xalqning madaniyati, tarixi va ma'naviyatini saqlovchi

¹ Andijon davlat chet tillari instituti Xorijiy til va adabiyoti fakulteti Ingliz tili va adabiyoti yo'nalishi talabasi

² Ilmiy rahbar: O'quv ishlari bo'yicha prorektor

qudratli omildir. Ona tilini gumanitar fanlar bilan bog'lab o'rganish nafaqat lingvistik bilimlarni kengaytiradi, balki tarix, adabiyot, falsafa kabi fanlarni chuqurroq anglashga ham xizmat qiladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev o'zining ma'ruzalaridan birida shunday deydi: "Ona tilini o'rganish va rivojlantirish nafaqat xalqning madaniyati, balki uning ma'naviyatini yuksaltirishda ham muhim o'rin tutadi". Bu fikr ona tilini chuqurroq o'rganish va uni boshqa fanlar bilan bog'lash dolzarb ekanini ta'kidlaydi.

Ona tilini adabiyot bilan bog'liq holda o'rganish til vositalarining badiiy matnlardagi rolini anglashga imkon beradi.³ Adabiyot, o'z navbatida, til vositasida yaratilgan badiiy olamni ifodalaydi. Tarix fani esa til taraqqiyoti orqali xalqlarning madaniy va siyosiy jarayonlarini o'rganishga yordam beradi.

Karimov O. O'zining "Ona tili va adabiyotning integratsiyasi" kitobida shunday yozadi: "Til va adabiyotning uzviy bog'liqligi ta'lim jarayonini samarali tashkil etishga xizmat qiladi".⁴ Shuningdek, Yunusov S. Ning "Ona tilining tarixiy rivojlanishi" asarida tilning tarix bilan chambarchas bog'liqligi haqida batafsil ma'lumot berilgan. Ushbu yondashuvlar ona tilini keng qamrovda o'rganish zaruratini ko'rsatadi.

Ushbu kurs ishida ona tilining boshqa gumanitar fanlar bilan bog'liqligi, uning amaliy ahamiyati va ta'lim samaradorligiga ta'sir qiluvchi integratsion yondashuvlar haqida fikr yuritiladi.⁵ Mazkur yondashuvlarni ilmiy asosda yoritish va ular orqali tilni o'qitishning yangi imkoniyatlarini ochib berish ushbu ishning asosiy maqsadidir.

Natija va Muhokama

Ona tili va tarixning o'zaro bog'liqligi.

Ona tili va tarix o'rtasidagi bog'liqlikni tushunish uchun avvalo bu sohalarning o'zaro ta'sirini ko'rib chiqish zarur.⁶ Ona tili, odatda, xalqning tarixini, uning madaniy merosini, urf-odatlarini, an'alarini va dunyoqarashini ifodalovchi vosita sifatida xizmat qiladi. Tarixiy davrlarning o'ziga xos til yoritilishi, yozma manbalar orqali xalqning kechmishi haqida ko'plab ma'lumotlarni taqdim etadi.

Tarixiy voqealar, ijtimoiy hayot, urf-odatlar va madaniy rivojlanish til orqali o'z ifodasini topadi. Tiling tarixiy jarayonlarga bo'lgan aloqasi, ayniqsa, o'quvchilarga xalqning ma'naviyati, o'tgan davrlardagi ijtimoiy tizimlar, urf-odatlar va qadriyatlar haqida o'rganishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ona tili o'zining tarixiy ildizlari bilan, tarixiy davrlarning so'zlar va iboralar orqali ifodalangan asarlarini yoritadi.

Ona tilining tarixni o'rganishdagi roli.

Ona tilining tarixni o'rganishda o'rni beqiyosdir. O'quvchilarni tarixni o'rganishda ona tili yordamida ularning tilidagi tarixiy atamalar, tarixiy hodisalar, qadimgi madaniyatlar va urf-odatlar haqida fikr yuritishga undaydi. Tarixiy voqealar va ma'lum bir davrda yashagan xalqlarni, ularning tarixi va madaniyatini tushunish uchun tilni o'rganish zarur. Ona tilida tarixiy kontentni yoritish, nafaqat bilimlarni mustahkamlashga yordam beradi, balki o'quvchilarga o'z xalqining tarixini, madaniyati va qadriyatlarini chuqurroq anglash imkonini beradi.

Masalan, o'zbek tilidagi tarixiy asarlarda xalqning tarixiy o'tmishi, milliy qadriyatlari va ijtimoiy hayoti haqida ma'lumotlar berilgan. O'quvchilar bu asarlarda xalqning tarixini, milliy mustaqillikni, milliy urf-odatlar va tilni qayta tiklashda muhim rol o'ynagan tarixiy shaxslarni ko'rishadi.

Ta'lim jarayonida ona tili va tarixning integratsiyasi.

Ona tili va tarixni ta'lim jarayonida integratsiya qilish, o'quvchilarning umumiy dunyoqarashini rivojlantirishga xizmat qiladi.⁷ Tili va tarixni birlashtirish orqali o'quvchilar tarixiy voqealarni yoritish

³ Karimov, I. (2003). O'zbekiston tarixi. T.: O'zbekiston Yozuvchilar uyi.

⁴ Baxtiyorov, A. (2010). O'zbek tilining tarixi. T.: Fan va texnologiya.

⁵ Vahobov, X. (2008). Ona tilining milliy xususiyatlari. T.: O'zbekiston davlat nashriyoti.

⁶ Omonov, A. (2010). Tarixiy tilning shakllanishi va o'zgarishi. T.: O'zbek adabiyoti va san'ati.

⁷ Ismatov, B. (2011). O'zbek tilining tarixiy rivoji va yangi o'zgarishlar. T.: O'zbek milliy universiteti.

va ular bilan bog'liq bo'lgan an'anaviy iboralar, til vositalarini o'rganish orqali yaxshiroq tushunadilar. Ta'limda bu ikki sohaning integratsiyasi o'quvchilarga bir vaqtning o'zida tilning tarixiy yuksalishidagi o'zgarishlarni va tarixiy voqealarni anglashda yordam beradi.

O'qituvchilar ona tilini va tarixni bir-biriga bog'lash orqali tarixni o'rganishning yangi usullarini ishlab chiqishlari mumkin. Misol uchun, tarixiy davrlar va shu davrda ishlatilgan so'zlarni o'rganish, o'quvchilarga o'sha davrda qanday ijtimoiy va siyosiy sharoitlar mavjud bo'lgani haqida keng tasavvur hosil qiladi. Shuningdek, tilni o'rganish jarayonida tarixiy nuqtai nazar, milliy an'analarga hurmat, milliy qadriyatlar bilan tanishish va tilning o'zgarishiga asoslangan tarixni o'rganish imkoniyatlari yaratiladi.⁸

Ona tilining tarixni yoritishda muhim ahamiyati.

Ona tili tarixni yoritishda alohida ahamiyatga ega, chunki til orqali milliy tariximizning yuzlab yillar davomida o'zgargan yoki saqlanib qolgan elementlari aks etadi. Tarixiy tafsiyalar, kitoblar, ilmiy va badiiy asarlar orqali o'quvchilar tarixiy tushunchalarni til orqali o'zlashtiradi. Bu jarayon o'quvchilarni nafaqat tarixiy haqiqat bilan tanishtirish, balki ularni tilni chuqur o'rganishga undaydi. Til orqali tarixiy jarayonlarni anglash, ularning xalq hayotidagi o'rnini tushunishga yordam beradi.⁹

Ona tili va tarix o'rtasidagi mustahkam bog'liqlik ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi. Tarix va tilni birlashtirib o'rganish, o'quvchilarga xalqning o'tgan davrlari, madaniyati, urf-odatlar va tarixiy g'oyalari haqida keng tasavvur hosil qiladi. Bu esa nafaqat bilimlarni yanada mustahkamlash, balki milliy qadriyatlarni hurmat qilish, tilni va tarixni chuqurroq tushunishga yordam beradi.

Xulosa

Ona tili va tarix o'rtasidagi mustahkam bog'liqlik, ta'lim jarayonida ajralmas o'rin tutadi. Til va tarixni birlashtirish, o'quvchilarga o'z xalqining tarixi, madaniyati, qadriyatlari va an'analari haqida chuqurroq tushuncha hosil qilish imkoniyatini yaratadi. Ona tili, nafaqat biror millatning kommunikatsiya vositasi sifatida, balki uning madaniyati, tarixiy o'tmishi, urf-odatlar va dunyoqarashini ifodalovchi asar sifatida ham katta ahamiyatga ega. Tarixiy voqealar va til o'rtasidagi aloqaning o'rganilishi, o'quvchilarga nafaqat o'z o'tmishini, balki umum insoniyat tarixidagi muhim jarayonlarni chuqurroq anglashga yordam beradi.

Ona tili orqali tarixni o'rganish, xalqning ma'naviyati, ijtimoiy hayoti, siyosiy va madaniy rivojlanishining o'zgarishlarini yoritadi. Bu jarayon o'quvchilarni tarixiy bilimlarni o'rganishga, tarixiy voqealarni va ularning til orqali ifodalangan ma'nolarini tushunishga undaydi. Til, o'z-o'zidan tarixni to'liq yoritishda samarali vosita bo'lib, tarixiy jarayonlarni tushunishda, madaniyatlar o'rtasidagi aloqalarni o'rganishda ham katta o'rin tutadi.

Shuningdek, ona tili va tarixning integratsiyasi ta'lim jarayonida o'quvchilarga kritikallik fikrlash, tilning tarixiy jarayonlar bilan bog'liq o'zgarishlarini anglash, va tarixiy haqiqatlarni chuqurroq o'rganish imkoniyatini taqdim etadi. Tarixiy davrlarni o'rganish orqali, tilning shakllanishi, o'zgarishi, tilga bog'liq ijtimoiy va madaniy o'zgarishlarni anglash o'quvchilarni tarixning asosiy yo'nalishlari bilan tanishtiradi.

Muammoli ta'lim deyilganda, o'qituvchi (pedagog) rahbarligida muammoli vaziyat yuzaga keltirilib, mazkur muammo o'quvchi-talabalarning faol mustaqil faoliyati natijasida bilim, ko'nikma va malakalarni ijodiy o'zlashtirish va aqliy faoliyatni rivojlantirishga imkon beradigan ta'lim jarayonini tashkil etish nazarda tutiladi. Mashg'ulot jarayonida fan o'qituvchisi diqqate'tiborni tahlil qilinishi kutilayotgan muammoga qaratadi. Negaki, muammoli ta'lim texnologiyasining asosini muammoli vaziyat tashkil qiladi. Ta'lim oluvchilar muammoning yechimini topishga astoydil harakat qiladilar. Bunda muammoli izlanuvchanlik faoliyatini to'g'ri tashkil qilish, eng muhimi, o'quvchilarda o'quv muammosi, uning mohiyati, amaliy ahamiyati kabi masalalar haqida aniq tushunchalarni uyg'otish va izlanuvchanlik faoliyatiga nisbatan motivatsiyani yuzaga keltirish lozim. Yana muammoli o'qitish

⁸ Yuldashev, S. (2014). Xalq adabiyoti va tarixiy til. T.: Ma'rifat.

⁹ Sodiqov, I. (2017). Tarixiy adabiyot va uning tilshunoslikdagi o'rni. T.: Ilm-fan.

mashg'ulotlarini tashkil etishda fan o'qituvchisi hech qachon o'quvchilarga muammoning yechimini aytish kerak emas, balki ularga hal eta olishlariga turtki berish, mashg'ulotlarda va hayotiy faoliyatlarida zarur bo'lgan axborot, voqea, vaqt va hodisalarni ongida qayta ishlashlariga yordam berishi lozim bo'ladi. Buning natijasida o'quvchilar kasbiy bilimlarga, ko'nikmalarga, malakalarga ega bo'ladilar va fikrlash qobiliyatlari rivojlanadi. Shuni alohida qayd etish kerakki, yangi bilimlar ma'lumot uchun emas, balki muammo yoki muammolarning yechimi uchun beriladi. Muammoning yechimi esa, o'z navbatida, ijodiy fikrlashni taqozo etadi. Agar o'quvchi muntazam tayyor bilim va ko'nikmalarni o'zlashtirishga o'rgatilgan bo'lsa, uning ijodiy qobiliyatini so'ndirib qo'yish ham mumkin, negaki, fikrlash jarayoni muammoli masalalarni yechishda rivojlanadi.

Bundan tashqari, tarixni o'rganishda, tilning tarixiy asarlardagi roli ham beqiyosdir. O'quvchilar, o'zbek tilidagi tarixiy manbalar orqali, xalqining o'tgan davrlaridagi siyosiy, ijtimoiy hayotini, shuningdek, adabiy merosini o'rganishadi. Bu esa ularni faqat tarixni emas, balki tilni va madaniyatni yanada chuqurroq tushunishga undaydi. Tiling tarixiy voqealar bilan bog'liqligi, o'quvchilarga tarixi, qadriyatlarini va madaniy merosini anglashda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. A. Omonov, *Tarixiy tilning shakllanishi va o'zgarishi*, Tashkent, Uzbekistan: O'zbek adabiyoti va san'ati, 2010.
2. B. Ismatov, *O'zbek tilining tarixiy rivoji va yangi o'zgarishlar*, Tashkent, Uzbekistan: O'zbek milliy universiteti, 2011.
3. S. Yuldashev, *Xalq adabiyoti va tarixiy til*, Tashkent, Uzbekistan: Ma'rifat, 2014.
4. I. Sodiqov, *Tarixiy adabiyot va uning tilshunoslikdagi o'rni*, Tashkent, Uzbekistan: Ilm-fan, 2017.
5. S. Kamoliddinov, *O'zbek adabiyoti tarixi (History of Uzbek Literature)*. Tashkent, Uzbekistan
6. S. G'aniyeva, *Tilshunoslik nazariyalari va amaliyoti (Theories and Practices of Linguistics)*. Tashkent, Uzbekistan
7. M. Jabborov, *Ona tili va o'qitish metodikasi (Mother Tongue and Teaching Methodology)*. Tashkent, Uzbekistan
8. H. Dadaboyev, *O'zbek tarixshunosligi (Uzbek Historiography)*. Tashkent, Uzbekistan
9. M. Koshg'ariy, *Devonu Lug'otit Turk (Turkic Language Dictionary)*.
10. S. Karimov, *O'zbek adabiy tili tarixi (History of the Uzbek Literary Language)*. Tashkent, Uzbekistan
11. A. Fitrat, *Til va madaniyat (Language and Culture)*. Tashkent, Uzbekistan
12. T. Alimatov, *Ona tilini o'qitishning ilmiy-metodik asoslari (Scientific and Methodological Basis of Teaching Native Language)*. Tashkent, Uzbekistan
13. A. Mahkamov, *Pedagogik innovatsiyalar va o'qitish metodlari (Pedagogical Innovations and Teaching Methods)*. Tashkent, Uzbekistan
14. N. Yoqubov, *Til tarixi va zamonaviy tahlil (Language History and Modern Analysis)*. Tashkent, Uzbekistan
15. R. Karimov, *Tarix va lingvistika uyg'unligi (Harmony Between History and Linguistics)*. Tashkent, Uzbekistan
16. R. Qayumov, *Zamonaviy tilshunoslik yo'nalishlari (Modern Linguistic Directions)*. Tashkent, Uzbekistan

